

Stručná bilance vývoje české zahraniční politiky

VÁCLAV KOTYK

Česká zahraniční politika navázala v roce 1993 na dvouleté období působení československé zahraniční politiky. Léta 1990–1992 byla pro zahraniční politiku České republiky východiskem jak v koncepčním, tak i v praktickopolitickém smyslu slova. Výklad jejich dějin nemůže proto začít jinde, než v předcházející československé fázi.

ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA V LETECH 1990–1992

Pád totalitních systémů a s ním spojený rozpad bipolárního světa představovaly základní rámec procesu přeměny Československa ve skutečně nezávislý a suverénní stát. Přestože nová československá zahraniční politika koncem roku 1989 nedisponovala – a vzhledem k rychlosti, s jakou zkolaboval totalitní systém, ani disponovat nemohla – ucelenější zahraničněpolitickou koncepcí, měla od samého počátku vyhraněnou koncepční podobu. V žádném případě nebyla jen improvizací nebo jen momentální reakcí na problémy a potřeby dané situace. Její vedoucí představitelé si uvědomovali, jaké jsou priority daného okamžiku, ale i jaké by měly být priority zahraniční politiky ČSFR v dlouhodobějším časovém výhledu. Dne 14. 12. 1989, tedy pouhé tři dny po nástupu do úřadu, ministr zahraničí Jiří Dienstbier označil na tiskové konferenci v Černínském paláci tuto svou koncepční představu jako pokus o „*návrat do Evropy*“. Současně zdůraznil to podstatné, že totiž „*musíme vstoupovat do takové Evropy, jaká je dnes po čtyřiceti letech odděleného vývoje*“.¹ Šlo tedy o politiku ambiciózní svým zaměřením, ale realistickou v přístupu k řešení konkrétních problémů. Toto koncepční pojetí se stalo východiskem mnohostranné zahraničněpolitické aktivity, kterou se československá zahraniční politika vyznačovala v letech 1990–1992.

Realizace zahraničněpolitických představ nezávislého státu vyžadovala důsledné vyvázání z nepřírozených a násilných pout minulosti. Životním zájmem a prvním cílem této zahraniční politiky se proto logicky stal požadavek úplného stažení sovětských vojsk z území Československa. Obtížná československo-sovětská jednání na toto téma, probíhající na základě československých podmínek v lednu až únoru 1990, vyústila 26. 2. 1990 v Moskvě – za přítomnosti hlav obou států – v podpis *Dohody o odchodu sovětských vojsk z území ČSFR*. V souladu s ní byla sovětská vojska definitivně stažena z československého území v červnu 1991. Československo-sovětská jednání o odchodu sovětských vojsk přesáhla v dané situaci svým významem rámec čistě bilaterálních vztahů a ve svých důsledcích urychlila obdobná jednání mezi SSSR a Maďarskem a Polskem. Svým dílem přispěla i k rozpuštění Varšavské smlouvy, které československá zahraniční politika iniciovala již následující měsíc (tedy v březnu 1990) v průběhu setkání ministrů zahraničí států Varšavské smlouvy v Praze. A byla to opět Praha, kde na zasedání Politického poradního výboru, vrcholného orgánu Varšavské smlouvy, byl 1. 7. 1991 podepsán protokol o ukončení její činnosti. Podobně zakrátko zanikla i Rada vzájemné hospodářské pomoci.

Likvidace staré bezpečnostní struktury přirozeně vyvolala otázku týkající se vytvoření nové bezpečnostní struktury, jež by svým obsahovým pojetím odpovídala podstatě změn po roce 1989. Reakcí československé zahraniční politiky na tento požadavek doby bylo zveřejnění *Memoranda o Evropské bezpečnostní komisi* (6. 1. 1990), vycházejícího z tehdy obecně sdílené představy o rozhodující roli KBSE v procesu vytváření nového evropského bezpečnostního systému. Tento podnět lze označit za první velkou zahraničněpolitickou

iniciativu polistopadového Československa, které jím po letech vynuceného mlčení viditelně vstoupilo do evropské i světové politiky. Byla to nicméně dobová atmosféra s řadou iluzí (včetně iluze o „odchodu“ obou vojensko-politických bloků z historické scény), jež poznamenala charakter československého návrhu a nakonec předznamenala i jeho osud. Tato euforická atmosféra značně ovlivnila i summit účastnických států KBSE, který za aktivní účasti naší delegace probíhal v Paříži v listopadu 1990 a který ve svém základním politickém dokumentu – v *Chartě pro novou Evropu* – dospěl k závěru, že její signatáři „již nejsou protivníky, že vytvoří nové partnerské vztahy a nabízejí si navzájem přátelství“.²

Představa o transformaci obou vojensko-politických seskupení směrem k ideálu úplně nového bezpečnostního systému, který by předjímal vytvoření sjednocené Evropy, odpovídala sice atmosféře dané situace, ale neodpovídala realitám nadcházejícího mezinárodního vývoje. Bylo však podstatné, že i v oné dobové atmosféře se spolu s řadou iluzí obecně rozšířila i realističtější představa, že by se NATO – řečeno slovy prezidenta V. Havla z května 1990 – jako „struktura smysluplnější, demokratičtější a lépe fungující“ mělo stát pilířem tohoto nového bezpečnostního systému.³ Uvažovat o NATO jako o rozhodujícím prvku evropské bezpečnostní architektury a tím méně o jeho rozšiřování bylo v dané situaci nereálné a pro samotné NATO i nežádoucí. Uvažovat o úloze NATO v rámci KBSE bylo však v dané situaci možné a zcela reálné. A bylo to až rychlé a všeobecné vystřízlivění pod vlivem irácké agrese v Perském zálivu a pod vlivem krizového vývoje na jugoslávském a postsovětském teritoriu, které zřetelně naznačilo budoucí úlohu NATO jako rozhodujícího činitele evropské bezpečnosti.

Samo NATO však muselo projít – tváří v tvář nové historické situaci – procesem vlastní transformace. Již jeho londýnský summit v červenci 1990 přijal *Deklaraci o transformaci Severoatlantické aliance*, jejíž myšlenky byly rozvinuty ve *Strategické koncepci Severoatlantické aliance*, přijaté na římském summitu v listopadu 1991. V souladu s *Deklarací o míru a spolupráci*, přijaté na tomto summitu, zahájila Severoatlantická aliance kvalitativně nový druh spolupráce jak s ostatními články evropské bezpečnostní architektury, tak se státy bývalého sovětského bloku. Prvním kooperativním fórem se stala *Severoatlantická rada pro spolupráci* (NACC), ustavená v prosinci 1991 za účasti 16 členských států NATO a devíti zástupců někdejších komunistických zemí.

Stejně jako orientace k účasti států střední a východní Evropy v bezpečnostních strukturách západního světa se již počátkem 90. let rodila i tendence k jejich začlenění do jeho ekonomických struktur. Již v prosinci 1989 tehdejší premiér československé vlády M. Čalfa v dopise předsedovi Komise ES J. Delorovi vyjádřil zájem ČSFR o členství v Evropských společenstvích. V květnu 1990 byla pak v Bruselu podepsána *Dohoda o obchodu a o obchodní a hospodářské spolupráci mezi ČSFR a Evropskými společenstvími*, jejímž hlavním cílem bylo odstranění kvantitativních omezení československého vývozu na západní trhy.

Obdobně postupovaly i ostatní středoevropské státy. O členství v ekonomických strukturách Západu usilovaly a uvažovaly především v souvislosti s vnitřními transformačními procesy, zejména v souvislosti s potřebou zásadní a rychlé reorientace vnějších ekonomických vztahů, ale i s ohledem na vývoj evropského integračního procesu, který 7. 2. 1992 vyústil v Maastrichtu v podpis *Smlouvy o Evropské unii*. Od tohoto okamžiku se vstup do Evropské unie stal jednoznačnou prioritou československé a poté i české zahraniční politiky. Tím spíše, že představitelé Evropské unie od počátku vyjadřovali zájem o rozšíření o státy střední a východní Evropy, pokud splní všechny podmínky.

V srpnu 1990 se Evropská komise rozhodla koncipovat nový typ dohody o přidružení, tzv. *Evropské (asociační) dohody*, jež byly 16. 12. 1991 podepsány s Československem, s Polskem a s Maďarskem. Tyto dohody umožňovaly přidruženým zemím zapojovat se na různých úrovních do různých oblastí činnosti Evropských společenství. Staly se tedy něčím jako základním rámcem vzájemného sblížování. Současně se ČSFR s neobyčejnou aktivitou zapojila i do činnosti nejvýznamnějších mezinárodních finančních a měnových organizací – *Mezinárodního měnového fondu a Světové banky* –, které měly v následujících le-

tech nikoli nepodstatný a vesměs pozitivní vliv na vývoj české ekonomiky. ČSFR navázala dialog i s *Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj* (OECD). Plné členství České republiky v této organizaci bylo pak důkazem úspěchu hospodářské transformace země.

V souvislosti s problémy a úkoly, které československá zahraniční politika řešila, vystoupil do popředí význam středoevropské spolupráce, tedy spolupráce s bezprostředními sousedy – s Polskem a s Maďarskem. Členství v Evropské unii a v NATO bylo ještě daleko a problémy regionu bylo nutné řešit okamžitě. Potřeba spolupráce a zejména určité koordinace stanovisek vystupovala do popředí např. v souvislosti s jednáními o smlouvách se Sovětským svazem a s Německem a velmi naléhavě v oblasti hospodářské spolupráce. Mj. právě díky této koordinaci všechny tři státy podepsaly v Bruselu v prosinci 1991 asociační dohody společně. I když každá ze středoevropských zemí od počátku s větší či menší intenzitou sledovala vlastní zájmy, nemohl v dané situaci nepřevládnout zájem o společný postup jako předpoklad úspěšné realizace společných koncepčních záměrů. Podstatný krok k rozvoji této spolupráce pak udělal Václav Havel 9. 4. 1990 pozváním oficiálních představitelů i některých významných veřejně činných občanů Polska a Maďarska k neformálnímu setkání do Bratislavy. V únoru 1991 následovala schůzka ve Visegrádu, kde se tato dosud neformální skupina států formálně ustavila jako *visegrádská skupina*. Jestliže v Bratislavě spojovalo tři středoevropské státy pouze vědomí geografické blízkosti a podobnosti úkolů, pak ve Visegrádu již míra shody a vůle vyústila v přijetí společné deklarace.

Přes nejednou formální charakter setkání členů visegrádské trojky praktické zkušenosti potvrzovaly výhodnost této formy spolupráce, a to zejména v oblasti hospodářské spolupráce. V dubnu 1992 se v Budapešti setkali ministři ČSFR, Polska a Maďarska odpovídající ve svých vládách za ekonomiku a dohodli se na vytvoření *Výboru pro spolupráci ve střední Evropě*, jenž položil základy k procesu postupné liberalizace obchodních a ekonomických vztahů visegrádské skupiny. Po náročných jednáních byla pak v Krakově 21. 12. 1992 uzavřena *Středoevropská dohoda o volném obchodu* (CEFTA). Přitom představitelé visegrádské skupiny dávali neustále najevo, že jde o krok správným směrem, ale nikoli o něco, co by mohlo být náhradou za integraci do západních ekonomických struktur. Efektivní ekonomická středoevropská spolupráce měla naopak vstup do těchto struktur usnadnit, měla fakticky přesvědčit vyspělé státy západní Evropy o připravenosti středoevropských zemí podílet se na práci těchto struktur.

Pokud jde o *bilaterální vztahy*, Československo celkem úspěšně realizovalo svůj záměr vytvářet systém tzv. „velkých“ dvoustranných smluv. V letech 1991–1992 uzavřelo tzv. „velké“ smlouvy s Francií, s Itálií, s Polskem a se Španělskem. Podpisem *Společné deklarace mezi Československem a Spojenými státy* byly položeny základy i pro československo-americké vztahy. Vzhledem k roli USA při upevňování bezpečnosti a stability v Evropě a vzhledem ke kulturním a civilizačním vazbám, spojujícím tuto velmoc zejména s některými evropskými státy (včetně Československa), se staly československo-americké vztahy od počátku podstatným prvkem naší zahraniční politiky.

Největší důraz však kladla československá zahraniční politika na uspořádání vztahů se svým největším a nejvýznamnějším sousedem – se sjednoceným Německem. Skutečnost, že první zahraniční cesta prezidenta V. Havla vedla v lednu 1990 do Berlína a do Bonnu, byla jen projevem tohoto vědomí. Po poměrně dlouhém a vlastně nejobtížnějším bilaterálním jednání těchto let byla nakonec 27. 2. 1992 podepsána *Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci*, která byla ještě téhož roku oboustranně ratifikována, a to s vědomím, že kvalita vztahů ČSFR a Německa jako dvou sousedů v srdci Evropy má a bude mít pro vývoj evropské politiky specifický význam. Touto smlouvou byla překonána situace z roku 1990, kdy se československo-německé vztahy jevily spíše jako vztahy československo-sudetoněmecké. Již v průběhu přípravy této smlouvy převládla snaha obou stran orientovat vzájemné vztahy nikoli na minulost, ale na budoucí spolupráci obou států. Přitom oba státy vycházely z toho, že překonání bolestných a složitých kapitol minulosti mohou zaručit především kontakty a věcná spolupráce co nejširšího okruhu občanů

na české i německé straně. A právě pro ně otevřely operativní články této smlouvy poměrně široký prostor ve všech oblastech a prakticky na všech úrovních.

Vcelku úspěšná zahraničněpolitická aktivita Československa byla však v letech 1991–1992 stále více komplikována prohlubujícími se *spory o model česko-slovenského soužití ve společném státě* a spolu s tím i spory o delimitaci zahraničněpolitických kompetencí obou republik a federální vlády. K zásadnímu obratu došlo po parlamentních volbách v červnu 1992, kdy tento dialog nabyl podobu jednání o rozdělení ČSFR. Nevyváženost v podstatě asymetrického svazku obou národů se prostě nepodařilo ani po pětasedmdesáti letech překonat.

Za situace, kdy se ve slovenském vnitřním životě značně dynamizoval proces národního sebeuvědomování Slováků, kdy se nezbytné ekonomické změny na Slovensku projevovaly zvláště bolestně, což ohrožovalo průběh a možnosti ekonomické transformace v celostátním měřítku, nebylo patrně možné rozpadu Československa zabránit. A to navzdory názoru české a velké části slovenské veřejnosti, které vnímaly tento vývoj jako zklamání a promarnění šance navázat na mezinárodní renomé předválečného demokratického Československa, i navzdory mezinárodnímu společenství, které za situace, kdy se nebezpečně rozrůstal ozbrojený konflikt na území bývalé Jugoslávie, sledovalo vývoj v ČSFR s nemalými obavami.

Samo rozdělení Československa však proběhlo bezproblémově a spořádaně. Vzájemnou dohodou vlád České republiky a Slovenské republiky se ve druhé polovině roku 1992 podařilo vyřešit většinu hlavních otázek spojených s rozdělením společného státu a ustavit institucionální základ nadstandardních vztahů (celní unie). Česká vláda (stejně jako slovenská vláda) zřídila již po parlamentních volbách v červnu 1992 Ministerstvo mezinárodních vztahů, jehož hlavním úkolem bylo zajistit rozdělení zahraničněpolitické exekutivy a majetku rezortu.

ZAHRA NIČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY V LETECH 1993–1998

Česká republika vznikla jako samostatný stát 1. 1. 1993. Celý rok 1993 byl v činnosti nově ustaveného Ministerstva zahraničních věcí z velké části zaplněn sukcesí České republiky do smluv a mezinárodněprávních aktů zaniklé ČSFR. Rozdělení státu vytvořilo však zcela nové podmínky realizace zahraničněpolitické koncepce, kterou přijal zahraniční výbor České národní rady již v říjnu 1992. Ta vymezila strategické a operativní cíle, z nichž česká zahraniční politika v následujících letech vycházela a kterou v dubnu 1993 vzala na vědomí formou usnesení Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.

Rozdělení Československa modifikovalo celkovou geopolitickou situaci středoevropského prostoru, z českého hlediska převážně v pozitivním smyslu slova. Česká republika se nejen opticky, ale zejména geopoliticky posunula více na Západ, a tak ztratila přímý kontakt s politiky a ekonomicky nestabilními a potenciálně konfliktními oblastmi východní a jižní Evropy, což zlepšilo její vyhlídky na plné začlenění do pásma stability a prosperity v západní Evropě. Vezmeme-li v úvahu délku státní hranice, pak Česká republika dnes sousedí převážně s členskými státy Evropské unie – s Rakouskem a se Spolkovou republikou Německo. Slovensko, které má dnes nejdlejší hranici s Polskem a s Maďarskem, odděluje Českou republiku především od hlubokou a zřejmě trvalou ekonomicko-sociální a politickou krizí zasaženého Ruska a postsovětského prostoru jako takového.

Rozdělení Československa mělo přirozeně i některé negativní či ambivalentní zahraničněpolitické důsledky. Kromě geografického a částečně i geopolitického vzdálení od oblastí bývalého SSSR a od neklidné oblasti jihovýchodní Evropy se nejvýznamnějším znakem nové geopolitické situace českého státu stalo podstatné zvýšení potenciální úlohy Německa v ekonomickém, politickém a kulturním vývoji České republiky. Tato republika se v důsledku rozdělení ČSFR geopoliticky posunula více k západu, konkrétně do německé zájmové sféry. Podstatné zmenšení zahraničněpolitického potenciálu nového státu – měřeno geopolitickými, ekonomickými i demografickými parametry – jen zdůraznilo vzrůstající význam a náročnost sousedství s Německem. V této souvislosti vystoupil do

popředí zejména faktor ekonomické spolupráce obou států, fakt jistě objektivní ekonomické závislosti na mocném sousedu.

Vzhledem k tomu, že rozdělení společného státu Čechů a Slováků proběhlo pokojně a spořádaně, mezinárodněpolitické postavení České republiky nebylo podstatněji oslabeno. S časovým odstupem lze vyslovit závěr, že se v zahraničněpolitickém směru podařilo důsledky rozdělení minimalizovat a v pozitivním směru reagovat na důsledky tohoto procesu. Máme-li shrnout, podařilo se především rozvíjet vztahy se Slovenskem jako stabilní, korektní a spíše jako nadstandardní vztahy obou států, jakož i zachovat a dále upevňovat obraz České republiky v zahraničí jako země úspěšné transformace směrem k tržní ekonomice a k pluralitní demokracii a ještě hlouběji ji zapojit jako subjekt mezinárodního práva do mezinárodní spolupráce. To vše bylo i výsledkem činnosti nově vytvořeného Ministerstva zahraničních věcí a české diplomatické služby jako nástroje realizace koncepčních záměrů české zahraniční politiky, jako nástroje realizace těchto záměrů v praxi mezinárodního života. A nelze v této souvislosti neuvést, že zcela mimořádnou roli v procesu začleňování České republiky jako nového státu do světové a zejména evropské politiky sehrála osobnost prezidenta Václava Havla, věnujícího specifickou pozornost problematice obhajoby lidských práv a podpore demokracie ve světě. Bez jeho aktivit si dnešní mezinárodněpolitické postavení České republiky a její autoritu lze sotva představit.

Pokud jde o *zahraničněpolitickou koncepci*, vláda Václava Klause navázala na koncepční představy předcházející československé zahraniční politiky. Prioritou číslo jedna i nadále zůstalo úspěšné zapojení České republiky do hlavních evropských a transatlantických bezpečnostních, politických a ekonomických struktur. To přirozeně zahrnovalo i rozvíjení bilaterálních vztahů s jejich nejvýznamnějšími členy, rozvoj regionální spolupráce ve středoevropském prostoru a vztahů se sousedními státy, mezi nimiž hrály a hrají nejdůležitější úlohu vztahy s Německem jako s největším sousedem a zároveň členem všech integračních seskupení, do nichž Česká republika směřuje. Patřilo k nim i naše zapojování do světové ekonomiky a do mezinárodních obchodních vztahů, a to nejen se státy evropského a euroatlantického prostoru, ale i se zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky.

Pokud jde o *orientaci na členství v Evropské unii*, byla to sama Unie, která dala tomuto procesu podstatný impulz, když na zasedání Evropské rady v Kodani v červnu 1993 přijala zásadní politické rozhodnutí o svém rozšíření, k němuž mělo dojít poté, kdy příslušné země převezmou závazky vyplývající z členství a zároveň splní hospodářské a politické podmínky stanovené Evropskou unií. Tyto podmínky poté Evropská rada specifikovala jako:

- 1) stabilitu institucí zajišťujících demokracii, právní stát, dodržování lidských práv a práv menšin,
- 2) existenci fungující tržní ekonomiky a schopnost vyrovnat se s konkurenčním prostředím trhů,
- 3) schopnost převzít závazky vyplývající z členství, včetně cílů politické, hospodářské a měnové unie.⁴

V roce 1993 bylo tedy zcela jasné, co Evropská unie především v oblasti vnitřního života očekává od České republiky a od ostatních středoevropských států. *Nezdá se však, že by vláda Václava Klause využila nabídnutých časových možností k intenzifikaci úsilí o vstup do Evropské unie, ale spíše se zdá, že právě v tomto období lze nalézt příčiny značného zpoždění v přípravě na vstup do Evropské unie.*

Česká vláda učinila řadu kroků ke sblížení s Evropskou unií. Dne 4. 10. 1993 to bylo zejména uzavření nové *Evropské dohody*, protože Evropská dohoda, kterou ČSFR uzavřela s Evropskými společenstvími v prosinci 1991, neprošla do zániku československého státu ratifikačním procesem v členských státech ES, a proto nevstoupila v platnost. Nemohla proto vytvořit základní rámec pro naši integraci do Evropské unie, jakož i platformu pro politicko-ekonomický dialog s orgány Evropské unie. Nicméně vytvářela příznivější obchodně-politické podmínky pro české výrobce, protože již v roce 1991 zaujala Evropská unie místo našeho nejdůležitějšího obchodního partnera.

V souladu se svým programovým záměrem vstoupit do Evropské unie jako plnoprávný člen vytvořila česká vláda v listopadu 1994 Výbor české vlády pro evropskou integraci v čele s předsedou vlády. Jeho úkolem bylo jednat o základních koncepčních otázkách, týkajících se vstupu do Evropské unie. Pro praktickou přípravu vstupu do Evropské unie byl pak vytvořen Pracovní výbor pro provádění Evropské dohody v čele s náměstkem ministra zahraničních věcí. A v lednu 1996 učinila pak česká vláda rozhodující krok na této cestě, předala oficiální žádost o vstup do Evropské unie. Učinila tak jedno z nejzávažnějších politických rozhodnutí v krátké historii českého státu, které dlouhodobě a podstatně ovlivní jeho vnitropolitický vývoj i jeho mezinárodní postavení.

V memorandu připojeném k žádosti o vstup do Evropské unie vláda konstatovala: „*Vláda České republiky si uvědomuje prospěšnost a nezvratnost procesu ekonomické integrace a jeho unikátní aktuální vyjádření v konceptu institucí Evropské unie. Uvědomuje si i perspektivnost a budoucí potenciál příležitostí, který tento proces a koncept nabízí.*“ Dále vláda připomněla: „... *nebylo lehké po nedávném opětném nabytí plné svrchovanosti přijmout představu, že bude v budoucnosti třeba se této suverenity v určitých oblastech vzdát. Vláda České republiky však nezvratně dospěla k téměř závěru, k jakému dospěly v minulosti vlády dnešních členských států, že v moderním evropském vývoji je výměna části vlastní státní svrchovanosti za sdílený podíl na suverenitě nadstátní a na spoludopovědnosti nevyhnutelná jak ve prospěch vlastní země, tak pro celou Evropu.*“⁵

Z hlediska samotného jednání o vstupu do Evropské unie bylo podstatné, že rozhodující subjekty českého politického spektra zaujaly ke vstupu České republiky do Evropské unie pozitivní stanovisko. Nicméně určité rozdíly se objevily v akcentu na některé stránky tohoto procesu. Oproti předcházejícímu období byla česká politika poměrně často doprovázena euroskeptickými signály, zejména ze strany tehdejšího českého premiéra. Václav Klaus sice jednoznačně vycházel ze stanoviska, že integrační proces v Evropě „*je objektivně naprosto nevyhnutelnou záležitostí*“, ale že mu nezbyvá než polemizovat „*s formou tohoto integračního procesu*“. Tento nikoli bezvýznamný rozdíl v důrazu na některé aspekty evropského integračního procesu byl nejednou interpretován jako odpor vůči tomuto procesu a ve svých důsledcích vyvolával pochybnosti o jednoznačnosti českého rozhodnutí vstoupit do Evropské unie, a proto nemohl toto české úsilí neoslabovat.

Podáním přihlášky do Evropské unie Česká republika prakticky vstoupila do příprav na jednání o vstupu. V červenci a v říjnu 1996 předala česká vláda Evropské komisi odpovědi na *Dotazník a doplňkové otázky Komise k přípravě posudku na Českou republiku* jako na uchazeče o členství v Unii. A v červenci 1997 pak Evropská komise zveřejnila posudky 10 zemí střední a východní Evropy na téma jejich připravenosti na členství v Unii a doporučila Radě i Evropskému parlamentu, aby jednání o členství byla zahájena s pěti zeměmi, mezi nimi též s Českou republikou.

V části Závěrečná doporučení zprávy *Agenda 2000 – náročné úkoly rozšíření EU* Komise uvedla následující souhrnnou charakteristiku našeho státu: „*Česká republika vykazuje charakteristické rysy demokracie. Má stabilní instituce, které zaručují zákonnost, dodržování lidských práv a respektování a ochranu menšin. Lze ji považovat za fungující tržní ekonomiku, která bude ve střednědobém výhledu schopna vyrovnat se s konkurenčními tlaky a tržními silami Unie. Česká republika by ve střednědobé perspektivě měla být schopna plně aplikovat *acquis* ve vztahu k jednotnému trhu za podmínky, že bude nadále pokračovat v úsilí o přebírání *acquis* a že zintenzivní práce na jejich uplatňování. Zvláště v takových oblastech, jakými jsou zemědělství, ekologie a energetika. Nezbytná také bude další správní reforma, má-li Česká republika vybudovat struktury, jejichž prostřednictvím bude moci plně uplatňovat a prosazovat *acquis*.*“⁶ Evropská komise tak poukázala na slabá místa v přípravě České republiky a nepřímou vyzvala k intenzifikaci úsilí o jejich odstranění. V prosinci 1997 rozhodla v Lucemburku Evropská rada o tom, že od konce ro-

ku 1998 bude Evropská komise vypracovávat pravidelné zprávy o pokroku kandidátských zemí v přípravách na členství v Unii.

S nemenší intenzitou česká zahraniční politika usilovala o realizaci další zahraničněpolitické priority – o postupnou *integraci České republiky do NATO*, a to s vědomím, že ani koncept neutrality, ani koncept jakýchkoli jiných bezpečnostních struktur nepředstavují reálnou a pro náš stát přijatelnou alternativu k začlenění České republiky do rámce Severoatlantické aliance. Řečeno slovy prezidenta V. Havla, Severoatlantická aliance byla a zůstává „*především nástrojem obrany euroamerického politického a kulturního prostoru a jeho hodnot proti jakémukoli možnému ohrožení, ať by přicházelo odkudkoli*“. Členství v ní bylo zahraniční politikou současně chápáno nejen v úzce bezpečnostním směru, ale i jako podstatný krok – spolu s členstvím v Evropské unii – k integraci do struktur západního světa. Přitom bylo podstatné, že samo NATO v procesu definování své nové úlohy v postbipolárním světě vyšlo úsilí států střední a východní Evropy vstříc a podalo jim v tomto směru „přátelskou ruku“. Tváří v tvář poměrně vysokému stupni institucionalizace bezpečnostního prostředí v Evropě rozvinulo nové formy spolupráce jak s ostatními članky evropské bezpečnostní architektury, tak i s jednotlivými státy.

Prvním kooperativním fórem se stala *Severoatlantická rada pro spolupráci* z počátku 90. let. V lednu 1994 byl na bruselském summitu NATO přijat program *Partnerství pro mír* (PPM). Česká republika si od počátku uvědomovala, že tento program nelze zaměňovat se skutečným členstvím v NATO, že není a vzhledem ke svému rozsahu ani nemůže být alternativou k tomuto členství. Nicméně ho pokládala za něco jako předběžné stadium svého pozdějšího členství v NATO a přistupovala k němu se značnou aktivitou. Proto se zúčastnila řady vojenských cvičení, která pro její budoucí členství měla nezastupitelný význam.

Významným krokem na této cestě byl i aktivní a kladně hodnocený podíl České republiky na mezinárodním úsilí o urovnání situace v bývalé Jugoslávii, a to zejména v rámci UNPROFOR a IFOR. Náš stát zde prakticky prokázal schopnost podílet se na řešení krizových situací, což nepochybně upevnilo jeho naděje na přijetí do NATO v „první vlně“. Ministerstvo zahraničí České republiky současně intenzivně rozvíjelo bilaterální kontakty s členskými státy Severoatlantické aliance a společně s Ministerstvem obrany také s orgány bruselského ústředí NATO. Rozhodnutí madridského summitu NATO v květnu 1997, na jehož základě byla Česká republika spolu s Polskem a s Maďarskem zařazena do první skupiny přijímaných států, bylo jen logickým důsledkem této aktivní české zahraniční politiky, tedy jejím nesporným úspěchem.

Na činnosti *Západoevropské unie* se Česká republika podílela z titulu asociovaného partnera, kterým se stala v roce 1994. Analýza mechanismů fungování ZEU vedla naši zahraniční politiku k závěru, že ani v tomto případě by plné členství nemohlo být alternativou k členství v Severoatlantické alianci, že vlastně teprve jako člen NATO budeme mít možnost účinněji se podílet i na činnosti této bezpečnostní organizace.

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nehrála v zahraniční politice vlády Václava Klause významnější úlohu. Svou roli na nedocenění role OBSE zřejmě sehrály obavy, aby snad Česká republika svou aktivní participací na její činnosti nevyvolala dojem, že by jí tato organizace nakonec mohla stačit jako garance její bezpečnosti, a současně vědomí, že způsob schvalování rozhodnutí tak velkého počtu států na základě konsenzu fakticky znemožňuje OBSE plnit původně předpokládanou úlohu efektivní bezpečnostní organizace. Skutečnost, že nejodhodlanějším propagátorem rozhodující role OBSE v perspektivním modelu evropské bezpečnosti bylo a je Rusko – a nedůvěra ve schopnosti Ruska zbavit se zátěže imperiální politiky byla v českém politickém myšlení hluboce zakořeněna – nemohla rovněž českou politiku motivovat k výraznější aktivitě v rámci OBSE. Jaksi přitom uniklo, že samotná aplikace pravidel konsenzu nejen vylučuje, ale dokonce podněcuje výraznou aktivitu této bezpečnostní organizace v řadě jiných směrů a zejména tam, kde je dnes OBSE nezastupitelná – v oblasti preventivní diplomacie. To ostatně OBSE již prakticky prokázala svou činností v řadě konfliktních situací na území bývalé Jugoslá-

vie a bývalého SSSR. V tomto směru OBSE vytvořila dokonce unikátní soubor norem, které regulují chování a jednání států a posilují důvěru mezi nimi v řadě oblastí.

Další sférou, v níž v daném období došlo k oslabení české zahraničněpolitické aktivity, se stala *středoevropská politická spolupráce*, jejímž symbolem byla od roku 1991 *Visegrádská deklarace*. Tehdejší česká vláda vyvodila v daném mezinárodněpolitickém kontextu z nedostatků a problémů ve vzájemné spolupráci zemí visegrádské skupiny a především až z příliš optimistické interpretace postavení a možností našeho státu stanovisko, že visegrádská spolupráce vlastně úspěšné České republice svazuje ruce „na cestě do Evropy“ a že Česká republika dorazí do Evropské unie individuálně.

Česká politika začala zdůrazňovat moment rychlosti integrace do Evropské unie a do NATO bez ohledu na ostatní středoevropské státy. V lednu 1993 V. Klaus prohlásil: „*Visegrád se nás netýká. Šlo o proces, který zcela uměle vyvolaly západní státy.*“⁷ S představou o našem výlučném postavení mezi středoevropskými státy položila česká politika důraz na vlastní cestu do evropských a transatlantických ekonomických i bezpečnostních struktur. Spolupráce se státy visegrádského seskupení byla fakticky odmítnuta jako z českého hlediska škodlivá a utopická. Zieleniecova zahraniční politika byla v tomto směru značně poznamenána ideologií české výjimečnosti. To se nemohlo nepromítnout do našich bilaterálních vztahů s jednotlivými středoevropskými státy (snad nejvýrazněji v oslabení naší spolupráce s Polskem), jejichž vnitřní vývoj naznačoval, že postavení České republiky v rámci regionu není zase tak výjimečné, jak by se mohlo z výroků českého premiéra zdát.

Bylo by však chybou tvrdit, že česká zahraniční politika význam regionální spolupráce ve středoevropském prostoru zcela popírala. Nicméně skutečná pozornost, kterou česká vláda – v určitém okamžiku zřejmě i pod tlakem problémů spojených s dělením federace – věnovala otázkám rozvoje této spolupráce, byla poměrně malá. Vláda kladla větší důraz na *rozvoj dvoustranných vztahů se státy středoevropského regionu*, a pokud jde o mnohostranné vztahy, pak zejména na rozvoj vztahů a zdokonalování mechanismů spolupráce v rámci *Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA)*. Na vrcholné schůzce CEFTA v Brně v září 1995 bylo rozhodnuto uzavřít ještě do konce roku 1995 dohodu zemí CEFTA o liberalizaci vzájemného obchodu a o vypracování normativního seznamu tzv. „citlivých komodit“, které by měly zůstat chráněny až do roku 2001. Tento důraz na hospodářskou spolupráci se ve svých důsledcích promítl do viditelného prohloubení hospodářské spolupráce středoevropských států. Byl to nesporně krok správným směrem, i když spolupráce v rámci CEFTA nemohla být přirozeně pokládána za alternativu k plnému členství v Evropské unii.

Česká zahraniční politika se dokonce pokoušela iniciovat snahy o rozvoj hospodářské spolupráce i v rámci *Středoevropské iniciativy (SEI)* a svým návrhem v Terstu v červenci 1994 na přijetí Běloruska, Bulharska, Rumunska a Ukrajiny do této organizace dokonce v mnohem širším než tradičně chápaném středoevropském rámci. To se však mj. v důsledku řady konfliktů mezi členy této následnice Pentagonály a Hexagonály ukázalo jako zcela nereálný cíl, a tak lze dnes tuto organizaci chápat spíše jako platformu pro užitečný dialog než jako základnu pro realizaci ekonomických projektů.

Pokud jde o *bilaterální vztahy*, česká zahraniční politika se v daném období soustředila (a nemohla se nesoustředit) na česko-německé vztahy, což v roce 1995 vedlo k zahájení dvoustranných česko-německých rozhovorů za konsenzuální podpory ČSSD. Tyto rozhovory vyústily 21. 1. 1997 v podpis *Společné česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a o jejich budoucím rozvoji* a ve výměnu nót o česko-německém *Fondu budoucnosti a o Diskuzním fóru*, včetně dokumentů o složení příslušných grémií. Sám text deklarace nemohl být v dané situaci ničím jiným než kompromisním dokumentem, odrážejícím to, na čem se obě strany byly schopny dohodnout. Její dokončení, podpis a předložení v parlamentech obou států (zejména ve Spolkovém sněmu) bylo doprovázeno nekonečnými diskuzemi a bouřlivými emocemi, a proto ji rozhodně nelze považovat za nějaké konečné slovo ke „konfliktní“ česko-německé minulosti. Deklarace však uzavřela určitou etapu vývoje česko-německých vztahů, charakterizovanou snahou obou stran konečně orientovat tyto

vztahy nikoli na minulost, ale především do budoucnosti. K realizaci tohoto nesnadného cíle by měl být prostředkem Fond budoucnosti a Diskuzní fórum.

Význam zmíněné orientace deklarace na budoucnost z českého hlediska podtrhuje skutečnost, že zdaleka nejvýznamnějšího obchodního partnera České republiky po celou dobu její existence a přirozeně rovněž nejvýznamnějšího obchodního partnera České republiky v rámci Evropské unie představuje Německo. Např. v roce 1997 činil jeho podíl na celkovém českém vývozu 36 %, zatímco na dovozu se podílelo 26,6 %.

Není proto náhoda, že v jednom ústředním bodě textu deklarace se minulost a budoucnost setkávají – v otázce společného členství v euroatlantických strukturách. Příslušná pasáž – v záplavě diskuzí o sudetoněmecké problematice často přehlížená – konstatuje: „*Spolková republika Německo plně podporuje přijetí České republiky do Evropské unie a Severoatlantické aliance v přesvědčení, že to je ve společném zájmu.*“ A ve Spolkovém sněmu v únoru 1998 spolková vláda znovu a jasně odmítla všechny požadavky na junktim pro náš vstup do Evropské unie slovy, že „*nemá v úmyslu spojovat otázku vstupu České republiky do EU s bilaterálními otázkami, které mají své kořeny ve druhé světové válce a v poválečném období*“. Není proto náhodou, že deklarace ve svém textu neakceptovala především majetkoprávní požadavky Sudetoněmeckého landsmanschaftu hlášané již od konce 40. let. Přes všechny kritické výhrady, které je možné mít k textu deklarace, lze ji pokládat za úspěch české zahraniční politiky, za výrazný pozitivní moment ve vývoji česko-německých vztahů.

Pokud jde o druhou velmoc, která v dějinách značně ovlivňovala středoevropský prostor, tedy o *Rusko*, česká zahraniční politika v podstatě usilovala o standardní, korektní a rovnoprávné vztahy, rovněž – pokud možno – nezatížené emocemi minulosti. Prioritně se pak orientovala na rozvoj hospodářské spolupráce nejen s moskevským centrem, ale zejména s některými z českého hlediska zajímavými ruskými regiony, a to na základě vzájemné výhodnosti. Přítom nezapomínala ani na potřebu řešit ekonomické problémy, které se ve vývoji česko-ruských vztahů jeví jako problémy minulosti. Mezinárodní vývoj potvrdil, že přes výrazný pokles mezinárodního vlivu a možností Ruska a přes jeho zoufalou krizovou situaci nelze v zahraničněpolitických úvahách tuto mocnost podceňovat. Byl to Jaroslav Šedivý, ministr zahraničí v přechodné Tošovského vládě, kdo z hlediska českých zájmů považoval za nutné „*analyzovat vliv Ruska na evropskou politiku a pokusit se přesněji koncipovat naše vztahy s Ruskem*“.⁸ Česká republika se rovněž snažila rozvíjet aktivní vztahy s *Ukrajinou* a podporovala v rámci svých možností její úsilí o nalezení odpovídajícího postavení v Evropě. S oběma státy byly podepsány základní vztahové smlouvy.

S pozoruhodnou aktivitou vystupovala Česká republika v rámci mezinárodních organizací, zejména v *Organizaci spojených národů*. Dokladem jejího úspěšného etablování v mezinárodním společenství bylo nesporně její zvolení za nestálého člena Rady bezpečnosti OSN na období 1994–1995. V rámci Rady bezpečnosti OSN se aktivně podílela na diskuzích o řešení krizových situací v řadě oblastí světa, jakož i na řadě mírových a dalších misí OSN. Nikoli náhodou v lednu 1995 a v dubnu 1995 Česká republika Radě bezpečnosti OSN předsedala. Tyto naše aktivity v Radě bezpečnosti OSN sehrály patrně svou úlohu při volbě České republiky za člena Hospodářské a sociální rady OSN na období 1996–1997 a hrály svou roli i v závěru 90. let, jak o tom svědčí např. zvolení České republiky do Komise OSN pro lidská práva a zvolení české představitelky J. Moserové předsedkyní Generální konference UNESCO.

Neméně viditelným prvkem bylo zapojení České republiky do práce mezinárodních hospodářských organizací. Rozvíjející se spolupráce s *Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj* (OECD) vyústila v prosinci 1995 v naše přijetí do této důležité organizace, a to jako první ze zemí střední a východní Evropy. V mezinárodních hospodářských organizacích vystupovala Česká republika jako země usilující o maximální liberalizaci světového obchodu. V tomto směru se v roce 1994 podílela na závěrečné fázi jednání tzv. *Uruguayského kola GATT* a na formulaci cílů nově založené *Světové obchodní organizace* (WTO).

Pokud jde o zahraniční politiku v *období přechodné vlády J. Tošovského* (1997–1998), v koncepčním smyslu podstatněji neovlivnila a ani pro krátkost času nemohla ovlivnit její zásadní a dlouhodobé koncepční zaměření a její priority. Pod vedením ministra zahraničí Jaroslava Šedivého přistoupila k některým změnám dosavadní zahraničněpolitické činnosti. Především vztah k Evropské unii byl zbaven euroskeptické rétoriky, znejistující evropské partnery. Velká pozornost byla věnována i konkrétnímu jednání o vstupu do NATO.

V té době *Vládní výbor pro integraci do NATO* rozvrhl přípravnou činnost do devíti oblastí, z nichž jako nejvýznamnější se zdála aplikace základních smluvních dokumentů NATO do českého právního řádu, potřeba dosažení standardů NATO v interoperabilitě, ve zvládnání a řešení krizí v civilní obraně a v obranném plánování a zhodnocení stavu infrastruktury z hlediska předpokládaného začlenění do obranné strategie NATO. Koordinace českého postupu s orgány Severoatlantické aliance kladla mimořádné nároky zejména na českou Misi při NATO, která byla ustavena v listopadu 1997. Naši situaci usnadnilo samo NATO tím, že nám od počátku roku 1998 poskytlo možnost účastnit se – sice bez rozhodovacího práva – práce celé řady komisí, agentur a výborů, a to dokonce v daleko větším rozsahu, než jsme očekávali. S Českou republikou jako s členským státem NATO v blízké budoucnosti se v té době již počítalo a bylo jen otázkou času, kdy k tomuto vstupu skutečně dojde.

Současně Česká republika zahájila dialog s Evropskou unií o konkrétních podmínkách a problémech vstupu. Za řízení *Vládního výboru pro integraci do Evropské unie* prakticky všechny rezorty zahájily přípravu tzv. pozičních dokumentů, tedy podkladů pro věcná jednání s příslušnými orgány Evropské unie. Ve sféře bilaterálních vztahů se především v souvislosti s přípravou na náš vstup do NATO a do Evropské unie prohloubily vztahy s Polskem a s Maďarskem. Avšak snaha o realizaci vyššího podílu Ministerstva zahraničních věcí na proexportní politice státu mohla vzhledem k nedostatku času zůstat jen v náznaku. Celkově je možné konstatovat, že se v krátkém funkčním období přechodné Tošovského vlády otevřela cesta ke korekturám řady nedostatků a chyb předcházející vlády v zahraničněpolitické oblasti. V jistém smyslu slova byla připravena půda pro činnost české zahraniční politiky v následující etapě.

SOUČASNÁ ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Sociálnědemokratická vláda, která vznikla v roce 1998 na základě vítězství ČSSD v parlamentních volbách, navázala v základní orientaci a v pojetí priorit na zahraničněpolitické koncepci předcházejících vlád, a to jak ve *vládním prohlášení* schváleném Poslaneckou sněmovnou Parlamentu 12. 8. 1998, tak i ve vlastní *Koncepci zahraniční politiky České republiky*, kterou Poslanecká sněmovna vzala na vědomí 9. 6. 1999.⁹ Šlo o koncepci, která byla v této podobě a v tomto rozsahu a za účasti řady odborníků (řada z nich byla jmenována do nově vytvořeného grémia externích poradců ministra) zpracována poprvé od vzniku českého státu.

Při respektování zásadního koncepčního pojetí a priorit vláda přistoupila v souladu s podmínkami a potřebami objektivní situace k určitým posunům a změnám oproti obsahu a stylu zahraniční politiky Klausovy vlády a navázala na některé prvky stejného zaměření zahraniční politiky Tošovského vlády. Byla také konfrontována se zcela odlišnou situací. Jestliže všechny předcházející vlády se v zásadě orientovaly na koncipování a deklarování velkých zahraničněpolitických tras, velkých úkolů a cílů české zahraniční politiky, pak nová vláda nastoupila v etapě, kdy šlo hlavně o konkretizaci a především o praktickou realizaci těchto velkých záměrů. *Skončila etapa velkých slov a nastoupila etapa konkrétní, drobné, často detailní a především odborně podložené práce.* Bylo a je problémem a úkolem české zahraniční politiky nalézt pro tuto náročnou etapu – pokud možno co nejrychleji – dostatek kvalifikovaných lidí.

Byla to *bezpečnostní sféra*, v níž se nové vládě podařilo uzavřít proces realizace jednoho z prvořadých prioritních cílů české zahraniční politiky. Dne 12. 3. 1999 se Česká republika spolu s Polskem a s Maďarskem stala plnoprávným členem NATO. Ratifikačním

procesem a uložením smluvních listin u americké vlády byla zakončena důležitá etapa v novodobé historii české státnosti. Poprvé v neklidných dějinách samostatného a nevelkého státu (nejprve československého a od roku 1993 českého) se země stala součástí vskutku fungujícího systému kolektivní obrany. Poprvé v dějinách se český národ zbavil obav z vnějšího ohrožení. Z hlediska historických zkušeností a geopolitické situace představuje společná obrana v rámci NATO nejlepší způsob zajištění existence, suverenity a územní celistvosti našeho státu.

Členství v NATO současně vneslo do systému vztahů České republiky s vnějším světem některé podstatné změny. Standardní bilaterální vztahy s osmnácti státy Evropy a Severní Ameriky se staly spojeneckými vztahy. Zároveň se rozšiřuje i horizont českých zájmů. Jako členský stát nejvýznamnější vojensko-politické organizace současnosti značně překračuje rámec středoevropského, respektive evropského prostoru, v němž se bývalé Československo tradičně pohybovalo. Česká republika se tedy bude podílet na řešení otázek bezpečnostního charakteru nejen v evropském, ale i v globálním kontextu. Členství v NATO se tak stává zdrojem dalšího růstu mezinárodní autority České republiky a jejich zahraničněpolitických možností. Přirozeně za předpokladu, že Česká republika bude aktivním a zodpovědným členem Severoatlantické aliance. I po vstupu do NATO zůstává Česká republika svrchovaným státem, který však bude v následujících letech realizovat své národní zájmy v kontextu širší a nadnárodní spolupráce členských států NATO, a to na základě jejich konsenzu.

Žijeme v době, kdy hrozba globální konfrontace dvou boků pominula, kdy ale byla nahrazena řadou regionálních a přitom rozptýlených krizových situací, nejednou s celosvětovými důsledky. Česká vláda proto ve své zahraničněpolitické koncepci posílila tuto dimenzi, stejně jako otázku lidských práv, jež se stále častěji stávají předmětem jednání na mezinárodní úrovni. Pokud se nepodaří zabránit vzniku těchto krizových situací pomocí nástrojů preventivní diplomacie (a zde vystupuje do popředí rozhodující role OBSE), pak zřejmě nebude, než aby NATO jako jediná efektivní bezpečnostní organizace realizovalo operace reagující na krizové výbuchy i mimo své teritorium a přitom – má-li jít o operace úspěšné – s důkladnou znalostí problematiky toho či onoho regionu a jednotlivých zemí. Právě v této oblasti vystupují do popředí možnosti menších členských států NATO (tedy i České republiky) specificky přispět ke kvalitě přijímaných a realizovaných rozhodnutí.

Přitom česká vláda vychází z názoru, že pro uvedené operace je žádoucí mandát Rady bezpečnosti OSN, respektive schválení OBSE. Toto stanovisko je v souladu s *Novou strategickou koncepcí Severoatlantické aliance pro 21. století* i s názorem řady významných členských států této organizace. A česká vláda z něho vycházela v přístupu k první regionální krizi, s níž byla jako členský stát bezprostředně po našem vstupu do NATO konfrontována, tj. ke krizi v Kosovu. V duchu podpory vojenské operace NATO česká vláda přijala konkrétní opatření umožňující přelety a tranzity spojeneckých letadel přes naše území a vyslala do krizové oblasti polní nemocnici a neozbrojené letadlo. A nejen to, spolu s Řeckem specificky přispěla i k hledání politického řešení kosovské krize. V souladu s programovými cíli Severoatlantické aliance byl koncipován česko-řecký mírový návrh, jehož podstatné body se promítly i do závěrečného mírového dokumentu, jimž byly vojenské operace ukončeny. Tato česko-řecká iniciativa současně vytvořila určitý prostor pro další iniciativní postup české diplomacie v oblasti jihovýchodní Evropy, kde Česká republika sleduje i své ekonomické zájmy, zejména pak v připravovaném Paktu stability pro jihovýchodní Evropu.

Tvrzení, s nímž se bylo možné setkat ve sdělovacích prostředcích, že totiž česká zahraniční politika v době kosovské krize „podkopala důvěryhodnost České republiky“, bylo účelovou a falešnou interpretací českého postoje, a pokud snad bylo míněno vážně, pak navíc naprostým nepochopením podstaty vztahů v rámci NATO. V souladu se závěry washingtonského summitu NATO je i postoj České republiky k řadě dalších otázek, především k otázkám tak závažným, jako je proces dalšího rozšiřování NATO a posilování partnerských vztahů Severoatlantické aliance s Ruskem a s Ukrajinou.

Po nástupu současné vlády vstoupila do fáze rozhodujících věcných rozhovorů i *jednáni o prioritě priorit české zahraniční politiky – o vstupu do Evropské unie*. Koncepce zahraniční politiky České republiky reálně předpokládá, že by náš stát mohl být na vstup do Evropské unie připraven k roku 2003. I když si je vláda vědoma toho, že zcela rozhodující je vnitřní připravenost, připravenost v ekonomicko-sociálním, politickém a zejména legislativním smyslu slova, plní rok 2003 úlohu nezbytného referenčního a motivačního bodu, a to nejen pro Českou republiku, ale i pro Evropskou unii. Dějiny evropské integrace potvrzují, že stanovení časových horizontů vždy hrálo v rozvoji integračních procesů důležitou roli, že mělo značný stimulační a mobilizační charakter, že vnašelo do integračního procesu nezbytnou dynamiku a že umožňovalo překonávat setrvačnost v myšlení a odpor ke změnám.

V současné době prochází Česká republika fází důležitých jednání o přistoupení k Evropské unii. Ve snaze vytvářet pro tento přístup institucionální a organizační předpoklady vypracovala vláda *Národní program přípravy ČR na členství v EU* a zároveň se snaží realizovat program Přístupového partnerství, formulovaný pro nás Evropskou komisí na základě dokumentu *Agenda 2000*. Přípravuje rovněž dokument *Hospodářská strategie vstupu do Evropské unie* a snaží se vytvářet účinné mechanismy pro efektivní využívání zdrojů, které Evropská unie uchazečům o členství v předvstupním období nabízí, a to hlavně v rámci programu PHARE a programů, jež mají být po roce 2000 přijaty pro oblast zemědělství a regionální politiky. Souběžně s těmito úvahami a kroky probíhají již od 31. 3. 1998 *technická jednání (screening) o vstupu České republiky do Evropské unie*, v jejichž průběhu je srovnávána česká legislativa s legislativou Evropské unie. V rámci těchto jednání, zahrnujících 31 kapitol, Česká republika předložila Evropské unii koncem roku 1999 devětadvacet tzv. pozičních dokumentů k jednotlivým kapitolám *acquis*, z nichž deset již bylo předběžně uzavřeno. Mezi nimi byla uzavřena i obtížná kapitola o volném pohybu zboží. Pokud jde o počet předběžně uzavřených kapitol, patří Česká republika k předním kandidátským zemím.

Evropská rada, shromáždění hlav států či vlád členských států Evropské unie, rozhodla v prosinci 1997 na zasedání v Lucemburku, že od konce roku 1998 bude Evropská komise pravidelně vypracovávat *zprávy o pokroku kandidátských zemí v přípravě na členství v Evropské unii*. Hodnotící zpráva vydaná v roce 1998 konstatovala, že Česká republika zaznamenala v mnoha oblastech pouze omezený pokrok v přijímání, provádění a prosazování evropské legislativy, upozornila na nedostatečnou výkonnost státní správy a soudního systému a na nedokončenou privatizaci. Vláda na ni reagovala přijetím opatření, jež měla překonat nebo alespoň podstatněji zmírnit kritizované zpoždění. Nezdá se však, že se to zcela podařilo, protože se řadu relevantních zákonů nepodařilo „protlačit“ Parlamentem (přítom z hlediska Evropské unie je určující uplatňování legislativy v praxi). Např. řešení otázek konkurenceschopnosti českého průmyslu a zejména zemědělství totiž značně přesahuje možnosti řešení na vládní úrovni.

Hodnotící zpráva, zveřejněná 13. 10. 1999, proto nemohla v podstatě než upozorňovat na stejné nedostatky. Z kritiky Evropské komise nelze však vyvozovat zjednodušené soudy o ohrožení našeho vstupu do Evropské unie v „první vlně“. I srovnání s ostatními středoevropskými státy, jejichž vývoj není rovněž bezproblémový, svědčí o tom, že Česká republika má zatím zcela reálnou šanci vstoupit do Evropské unie mezi prvními státy středoevropského prostoru. Za předpokladu, že Česká republika zvýší intenzitu příprav na členství v Evropské unii, může nám „tlak z Bruselu“ na této cestě spíše pomoci.

Nová česká zahraniční politika zdůraznila význam *vztahů se sousedy*. Úsilí české vlády o udržení a prohloubení nadstandardních vztahů se Slovenskou republikou přineslo své konkrétní „ovoce“ jak v bilaterálním, tak i v regionálním kontextu, a to zejména po nástupu vlády Mikuláše Dzurindy. Tato politická změna umožnila řešení tak citlivého problému, jakým bylo dělení bývalého federálního majetku. Podpisem Smlouvy o společném postupu při dělení majetku dne 24. 11. 1999 a Protokolu o předání a převzetí zbývajících

části zlata ze zásob zlata po bývalé Státní bance československé byl vyřešen prakticky jediný závažný sporný bod ve vzájemných česko-slovenských vztazích.

Za výrazný úspěch české zahraniční politiky je třeba rovněž považovat další prohloubení vztahů s Německem, a to ve směru jejich intenzivnější orientace na budoucnost. Mezníky na této cestě představují oficiální návštěva předsedy české vlády Miloše Zemana v Bonnu počátkem března 1999 a obdobná návštěva spolkového kancléře Gerharda Schrödera v Praze počátkem října 1999. Výrazný impulz této orientaci dal M. Zeman svou mimořádně přesnou a realitě odpovídající formulací, že některé z dekretů prezidenta E. Beneše jsou již „vyhaslé“ a že se tedy již v politickém životě neuplatňují, a z druhé strany G. Schröder stanoviskem, že spolková vláda nedopustí, aby česko-německé vztahy byly zatěžovány problémy minulosti.

Česká zahraniční politika přispěla k *obnovení činnosti již téměř zapomenuté visegrádské skupiny*, a to při jednáních ministra Kavana s polským ministrem zahraničí Geremkem v srpnu 1998. Na setkání v Budapešti v říjnu 1998 se pak předsedové vlád České republiky, Polska a Maďarska rozhodli nejen formálně obnovit visegrádskou spolupráci, ale především v praktické politice využít možností této středoevropské spolupráce k urychlení své cesty do NATO a do Evropské unie. V závěrečné fázi jednání o vstupu do NATO a ve fázi již konkrétních jednání o vstupu do Evropské unie vystupoval význam koordinace stanovisek středoevropských států do popředí jako nikdy předtím. Dne 14. 5. 1999 se pak sešli v Bratislavě premiéři vlád těchto zemí za účasti premiéra vlády Slovenské republiky, která se do integračního procesu vrátila jako jeho aktivní účastník. Všechny visegrádské státy a ze specifických důvodů zejména česká vláda vyjádřily zájem o začlenění Slovenska do NATO v co nejbližším reálném termínu, jakož i o zahájení jednání o začlenění Slovenska do Evropské unie. Stačí pohled na mapu, abychom si uvědomili, že jde patrně o jeden z hlavních zahraničněpolitických cílů visegrádské skupiny. V souladu se zájmem o regionální stabilitu daného prostoru se obnova visegrádské spolupráce setkala v mezinárodních kruzích s příznivým ohlasem.

S určitými obtížemi se však setkala *hospodářská spolupráce středoevropských států v rámci Středoevropské dohody o volném obchodu*. Na jejím budapeštském summitu v říjnu 1999 se účastníci nedokázali shodnout na tom, jak odstranit ochranná opatření, která brzdí volný pohyb zboží v nejcitlivější oblasti – v oblasti obchodu se zemědělskými produkty. I když tyto produkty představují jen desetinu výměny zboží mezi členskými státy CEFTA (zatímco 90 % výměny průmyslového zboží je plně liberalizováno), rozpory v této sféře znemožňují vytváření společné zemědělské politiky a způsobují, že v několika posledních letech CEFTA „přešlapuje“ na místě. Na uvedeném summitu český premiér vyjádřil přesvědčení, že se spolu s předpokládaným růstem ekonomiky dostaví i růst obchodní výměny mezi členskými státy CEFTA.

Česká zahraniční politika musela v zájmu České republiky *adekvátně reagovat i na jisté oslabení naší politické aktivity v některých mezinárodních organizacích*, zejména v OBSE, která se stává hlavním nástrojem preventivní diplomacie. V rámci této organizace, sdružující dnes 54 států, probíhají jednání o dodržování lidských práv (zejména práv menšin), jednání o dalším omezování konvenčních vojenských sil v Evropě a od lisabonského summitu v roce 1996 i jednání o návrzích „bezpečnostního modelu pro 21. století“, tedy o otázkách, které se České republiky v řadě směrů bezprostředně týkají. Česká zahraniční politika se aktivně podílela na přípravě a průběhu istanbulského summitu OBSE v listopadu 1999, zejména na přípravě některých z našeho hlediska závažných dokumentů. Jde především o uzpůsobenou Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, umožňující v případě zhoršení bezpečnostní situace rozmístit na našem území spojenecké jednotky, jakož i o Chartu o evropské bezpečnosti, v níž mezinárodní společenství dalo znovu najevo, že ochranu lidských práv považuje za univerzální hodnotu.

Do popředí v české zahraniční politice vystoupil význam *ekonomické diplomacie*. Její možnosti v nedávné minulosti omezovala tehdejší vládou prosazovaná teze, že ekonomie

ka nepotřebuje podporu státu a že si nejlépe pomůže sama. Avšak praxe vnějších ekonomických vztahů naopak ukázala, že bez určité podpory státu je těžké rozvinout efektivní proexportní politiku. Současná česká vláda proto považuje rozvoj vnějších ekonomických vztahů za prioritní úkol zastupitelských úřadů v zahraničí. V tomto směru byla již v říjnu 1998 uzavřena dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem zahraničních věcí a Ministerstvem průmyslu a obchodu, zejména pokud jde o činnost obchodně-ekonomických úseků českých zastupitelských úřadů a o zvýšení počtu diplomatů, zabývajících se vnějšími ekonomickými vztahy. Sotva lze pochybovat o tom, že konkrétní opatření, přijatá k posílení proexportní politiky státu, a aktivity v oblasti ekonomické diplomacie svým dílem ovlivnily vývoj české zahraničněobchodní bilance, jejíž deficit se ve druhé polovině roku 1999 snížil o 17 mld. Kč, jakož i zájem zahraničních investorů o investice v České republice. Příliv přímých zahraničních investic do České republiky dosáhl v roce 1999 nejvyšších hodnot od zahájení transformace.¹⁰

Vzhledem k značné závislosti české ekonomiky na zahraničním obchodu (protože podíl vývozu zboží a služeb dosahuje přibližně 55 % českého hrubého domácího produktu) česká vnější hospodářská politika citlivě reagovala i na změny v mezinárodním ekonomickém prostředí. Snaha České republiky aktivně se podílet na jednáních mezinárodních ekonomických a finančních organizací je tedy přirozená. Proto se již v současné době Česká republika připravuje na další kolo světových obchodních jednání v rámci Světové obchodní organizace s tím, že bude usilovat o další liberalizaci obchodu, doprovázenou odpovídající úrovní ochrany spotřebitele. Podpoří návrhy, které budou akcentovat ekologické a sociální cíle trvale udržitelného rozvoje.

Výklad dějin české zahraniční politiky je možné patrně uzavřít slovy Koncepce zahraniční politiky České republiky: „*Česká republika chce vstoupit do 21. století jako stabilní, plnohodnotný a aktivní člen mezinárodního společenství, který bude spolehlivou oporou svým spojencům a důvěryhodným partnerem ostatním státům. Hlavním cílem její zahraniční politiky je vytvářet podmínky pro bezpečnost, stabilitu a prosperitu státu a všech jeho obyvatel a přispívat k uskutečnění vize, kterou si předsevzala: napomáhat k vytváření mezinárodního společenství míru, bezpečnosti, spolupráce, demokracie a prosperity. Bude klást důraz na to, aby světový řád byl vytvářen na principu vlády zákona a nezczizitelných lidských práv, byl vnímavý vůči požadavkům sociální spravedlnosti, citlivý vůči požadavkům na ochranu životního prostředí a otevřený vůči občanské společnosti.*“¹¹

¹ Šedivý, J.: Čermínský palác v roce nula (ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky). Praha 1997, s. 42.

² Společné prohlášení 22 států o konci studené války. In: Československá zahraniční politika. Dokumenty, 11/1990. FMZV, Praha, listopad 1990.

³ Viz Leška, V.: KBSE/OBSE. Minulost, přítomnost, perspektivy. Praha 1997, s. 108.

⁴ Viz Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách. ÚMV, Praha 1997, s. 36.

⁵ Cit. dle: tamtéž, s. 52.

⁶ Agenda 2000. MZV v ÚMV, Praha 1999, s. 27.

⁷ Rudé právo, 9. 1. 1993.

⁸ Šedivý, J.: Stav české zahraniční politiky a její výhledy pro rok 1998. Mezinárodní politika, 1/1998, s. 5.

⁹ Koncepce zahraniční politiky České republiky. Příloha Mezinárodní politiky, 4/1999.

¹⁰ Viz Hospodářské noviny, 8. 1. 2000. Viz též Hospodářské noviny, 20. 1. 2000.

¹¹ Koncepce zahraniční politiky České republiky, cit. dílo, s. 23.